

Magyar nyelv
7.

*„Az, hogy anyanyelvemen írok, nem fogalmazás, hanem a lélek lélegzése,
a legközvetlenebb közlés, szabad úszás, ösztön és élet.”*

Kosztolányi Dezső

Magyar nyelv

Tankönyv

7.

Eszterházy Károly Egyetem
Oktatókutató és Fejlesztő Intézet

Tartalom

Bevezetés, tanulásmódszertan	6
------------------------------------	---

I. ISMÉTLÉS: MIT TANULTÁL

A SZÓFAJOKRÓL?

(Tóth László)

1. Alapszófajok –	
A főnév, a melléknév és a számnév	10
2. Alapszófajok –	
A határozószó és a névmások	14
3. Alapszófajok – Az ige és az igenevek	17
4. A viszonyszók és a mondatyszók	21
5. Összefoglalás – Mit tanultál	
a szófajokról?	24

II. A SZÓSZERKEZETEK

(Tóth László)

6. A szókapcsolatok	26
7. Az alárendelő szó szerkezetek	29
8. A mellérendelő szó szerkezetek	32
9. A szó szerkezet csoportok –	
Kiegészítő anyag	35
10. Gyakorlj!	37
11. Összefoglalás – A szó szerkezetek	39
12. Ellenőrizd a tudásodat!	40

III. MONDATOK, MONDATRÉSZEK:

AZ ÁLLÍTMÁNY, AZ ALANY ÉS A TÁRGY

(Tóth László)

13. A mondat	42
14. Mondatfajták a beszélő	
szándéka szerint	45
15. Mondatfajták szerkezet szerint	48
16. Az állítmány fogalma,	
szófaji jellemzői	50
17. Az állítmány szerkezete és típusai	53
18. Az állítmány elemzése	55
19. Az alany fogalma, szófaji jellemzői	58
20. Az alany elemzése	60
21. Az alany fajtái	64
22. Az állítmány és az alany kapcsolata,	
egyeztetésük – Kiegészítő anyag	66
23. A tárgy fogalma, szófaji jellemzői	68
24. A tárgy elemzése	70
25. A tárgy fajtái	73

26. Gyakorlj!	77
27. Összefoglalás –	
Mondatok, mondatrészek:	
az állítmány, az alany és a tárgy	79
28. Ellenőrizd a tudásodat!	80

IV. MONDATOK, MONDATRÉSZEK:

A HATÁROZÓK ÉS A JELZŐK

(Tóth László)

29. A határozó fogalma, szófaji jellemzői	82
30. A határozó elemzése	85
31. A határozók fajtái I. (hely-, idő-,	
szám-, állapot-, mód-, fok- és	
mértékhatározó)	88
32. A határozók fajtái II. (eredet-,	
eredmény-, cél-, ok-, tekintet-,	
hasonlító határozó) – Kiegészítő anyag	91
33. A határozók fajtái III. (társ-, eszköz-,	
részhathatározó)	93
34. A jelző fogalma, jellemzői, fajtái	96
35. A minőség-, mennyiség-	
és birtokos jelző elemzése	99
36. Az értelmező – Kiegészítő anyag	102
37. Az egyszerű mondatok helyesírása	105
38. Gyakorlj!	107
39. Összefoglalás – Mondatok,	
mondatrészek: a határozók és a jelzők ...	109
40. Ellenőrizd a tudásodat!	111

V. A KOMMUNIKÁCIÓ

ÉS A TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓ

(Thomán Angéla)

41. A tömegkommunikáció	114
42. A média	118
43. A rádió	122
44. A televízió	126
45. A reklám	129
46. A világháló	132
47. Légy óvatos a monitor előtt!	135
48. Gyakorlj!	139
49. Összefoglalás – A kommunikáció	
és a tömegkommunikáció	140
50. Ellenőrizd a tudásodat!	141

Fogalomtár	142
------------------	-----

Kedves hetedikes Diák!

Köszöntünk a hetedik osztályban. A magyar nyelv tantárgyat ebben a tanévben eből a tankönyvből fogod tanulni. A könyv összesen öt fejezetből áll. Az első fejezet a szófajokról a 6. osztályban tanultak ismétlésére, rendszerezésére szolgál. A következő fejezetekben megismerkedhetsz a szó szerkezetekkel, a mondattal, a mondatrészekkel, valamint tanulsz a tömegkommunikációról.

Útmutató a tankönyv használatához

- Az új ismeretet közlő fejezetek végén gyakorló feladatok, majd rövid összefoglaló és ellenőrző kérdések segítik a tudás elmélyítését és ellenőrzését.
- A tankönyv végén, a *Fogalomtárban* megtalálod a legfontosabb fogalmakat.
- A tankönyv leckéi mind hasonló felépítésűek.

Gondolatébresztő vagy Bemelegítő agytorna

A leckék elején található *Gondolatébresztő* kérdéseire válaszolva felelevenítheted a lecke anyagához szükséges eddigi ismereteidet. A *Bemelegítő agytorna* gyakorlatai játékosan segítenek ráhangolódni a tananyagra.

AZ ÚJ ISMERETEK KÖZLÉSE ■ Az egyes leckék több rövid alfejezetből állnak. Az alfejezeteket cím vezeti be. Az új ismereteket közlő szövegben a fontos fogalmakat **vastag betűs** kiemeléssel jelöltük.

A szöveges magyarázatok mellett rendszerező ábrák, táblázatok segítik a tananyag megértését, elsajátítását.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG ■ Több leckében találkozhatasz a főszövegtől eltérő színű, kék betűvel írt szöveggel. A szöveges magyarázatok, valamint a hozzájuk kapcsolódó ábrák, táblázatok a leckében tanultakhoz kapcsolódnak, az új ismereteket egészítik ki. Az itt leírtakat nem kötelező megtanulnod, de érdemes elolvasnod, ha érdeklődsz a tárgyaltnyelvi kérdés iránt.

FONTOS! ■ A kiemelten fontos információk ebben a keretben kaptak helyet, ezeket mindenképpen jegyezd meg!

Helyenként olvashatsz különféle, a tanulást segítő jó tanácsokat, melyek nemcsak e tantárgy megértésében segítenek, hanem bármely ismeret elsajátításánál hasznosak lehetnek.

Gondolatgyűjtő

A lecke végén található *Gondolatgyűjtő*ben a lecke anyagának összegzését segítő kérdésekre válaszolhatsz.

A leckék szövege után **FELADATOK**-at találsz, amelyeket a füzetben vagy szóban oldhatsz meg, egyénileg vagy csoportosan.

A könyvben lévő feladatok típusát és nehézségi fokát az alábbi piktogramok jelölik:

páros munka:

csoportmunka:

segítséget igénylők feladata:

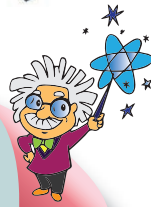
könnyű feladat:

nehéz feladat:

emelt szintű feladat:

TALENTUM

A leckéket többféle feladattípus zárja. *Társasjáték* címmel érdekes anyanyelvi játékokkal, *Játékos anyanyelvünk* címmel játékos nyelvi feladatokkal találkozhatasz. A *Szókincsgyarápító* a szókincsed fejlesztésére szolgáló gyakorlatokat tartalmaz. A *Talentum* feladatai segítségével fejlesztheted gondolkodásodat, kreativitásodat.

- A könyvhöz tartozó munkafüzet feladatainak segítségével elmélyítheted a tudásodat, alkalmazhatod a frissen megszerzett ismereteket.

Segítség a hatékony tanuláshoz. Próbáld ki, érdemes!

Az új tananyag gyakran a korábban tanultakra épül. A meglévő tudásod felelevenítése érdekében alaposan tanulmányozd át az ismétlő leckéket! Ne feledd, minden, amiről tanulunk, már ott van a fejedben, hiszen magyar az anyanyelved! Ez óriási segítség.

Tudtad, hogy többféleképpen is olvashatunk?

- A *figyelmes olvasás* során minden részletre oda kell figyelned.
- A *gyorsolvasás* a korábban olvasottak ismétlésére szolgál. Olyankor érdemes alkalmaznod, amikor már figyelmesen elolvastad a szöveget.
- Az *áttekintő olvasás* során előzetesen tájékozódhatsz, hogy miről fog szólni a szöveg.
- A *kereső olvasás*kor csak bizonyos információkat keresel a szövegben.

Hogyan láthatod át, miről szól egy könyv?

- Olvasd el a tartalomjegyzéket!
- Lapozz hátra, nézd meg, hogy van-e fogalomtár, kislexikon vagy más mutató a könyv végén!
- Nézd át és gondold végig, hogyan és miért következnek egymás után a fejezetek!
- Keresd meg, milyen segítséget ad még a könyv a tanuláshoz!

Ne add fel, ha valamit nem értesz rögtön!

- Ha nem értesz egy szót olvasás közben, ne menj tovább, hanem keresd meg a jelentését a fogalomtárban, egy szótárban vagy az interneten!
- Fogalmazd meg kérdések formájában, amit nem értesz! Kérdezd meg társaidtól vagy tanárodtól!

Ne csak a szövegből tanulj!

- Tanulmányozd az ábrákat, segítségükkel érthetőbbé válik a hozzájuk tartozó szöveg!
- A tanulás, feladatmegoldás közben készülő ábrákat, mondatelemzéseket jól olvashatóan, szellősen, nagy méretben készítsd el a füzetedben!

Ha szeretnél valamit pontosan, tartósan megjegyezni, akkor foglalkozz vele külön is!

- Helyezz nagy hangsúlyt a gyakorlásra! Alkoss a példákhoz, mintaelemzésekhez hasonlókat, ebből tanulsz a legtöbbet.
- A gyakorlaskor, ábrák, elemzések készítésekor használj színeket! A színek használata segít abban, hogy jobban megértsd az összefüggéseket. A legjobb, ha a visszatérő dolgokat mindig ugyanazzal a színnel jelölöd.
- Készíts magadnak jegyzetet olvasás közben!
- Készíts kérdéskártyákat vagy gondolkodástérképet a legfontosabb dolgokról!
- Írj vázlatot először a könyv alapján, majd fejből is!

Ha egy lecke vagy egy fejezet végére érsz, összegezz, értékelj!

- Gyűjtsd össze, melyek voltak a legérdekesebb információk számodra!
- Gondold át, miért fontos neked az új tudás, mikor és hogyan tudnád hasznosítani!
- Szedd össze, milyen korábbi ismeretek, tapasztalatok jutottak eszedbe a tananyag-rész tanulása közben!
- Gondold tovább, mit lenne jó még megtudni a tanultakról!
- A tudásod ellenőrzésekor mindig üres lapra dolgozz, mintha dolgozatot írnál.

Eredményes tanulást kívánunk!

1. Alapszófajok – A főnév, a melléknév és a számnév

Gondolatébresztő

Ebben a tanévben a mondatelemzéssel fogsz megismerkedni. A sikeres mondatelemzéshez érdemes átismételned a szófajokról és a hozzájuk kapcsolódó toldalékokról tanultakat. Elevenítsétek fel közösen az alábbi fűrtábra segítségével a szófajokról tanultakat! Írjatok párban két-két példát az egyes szófajokra a füzetetekbe!

A SZÓFAJOK ■ A szavakat jelentésük, toldalékolhatóságuk, valamint mondatbeli viselkedésük alapján szófajokba soroljuk.

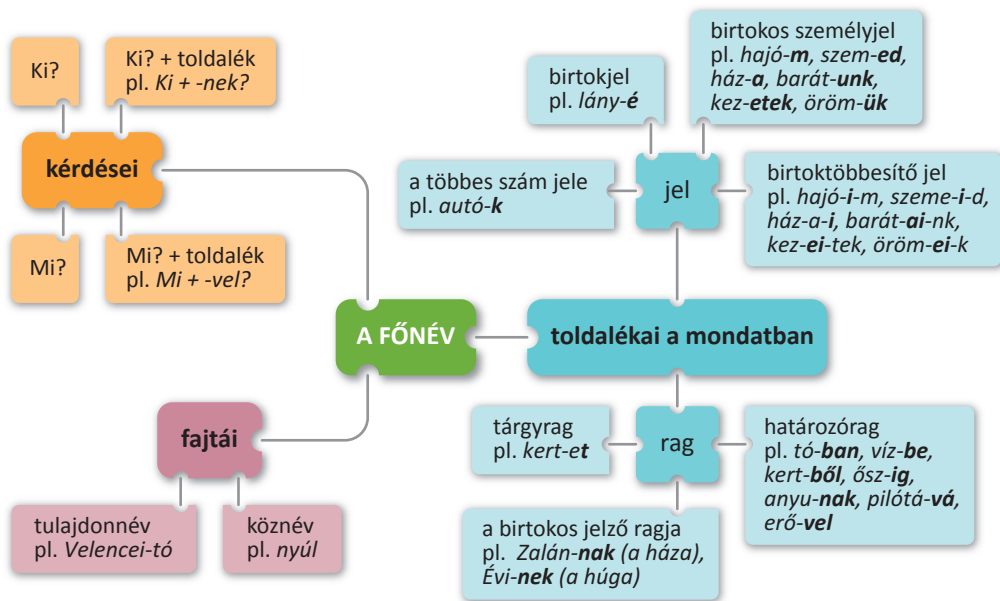
A FŐNÉV ■ A főnév élőlényeket (pl. *gyerek, cinke*), élettelen dolgokat (pl. *vihar, város*), tárgyakat (pl. *asztal, torta*), elvont fogalmakat (pl. *igazság, barátság*) megnevező szófaj.

Főneveket képezhetünk főnévből (fiú + -cska → *fiúcska*, kert + -ész → *kertész*), melléknévből (*bátor* + -ság → *bátorság*), számnévből (*sok* + -ság → *sokaság*), valamint igéből (*fut* + -ás → *futás*).

A főnév a mondatban többféle toldalékot (jeleket és ragokat) vehet fel.

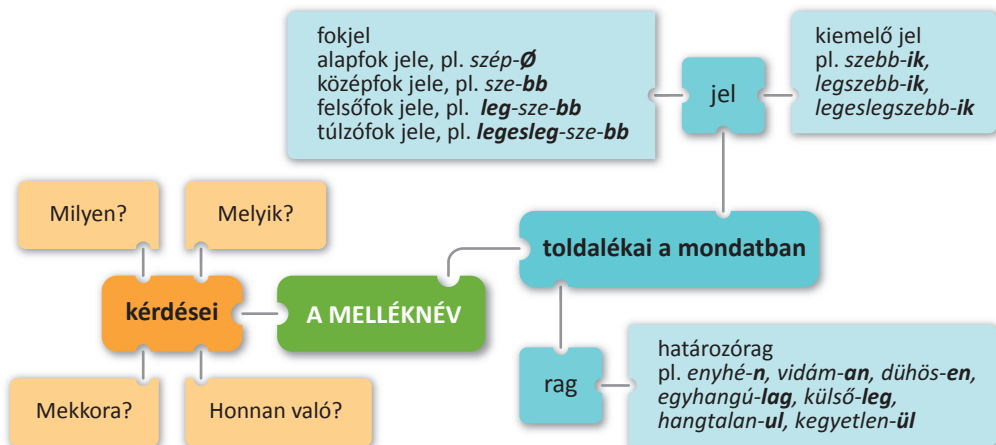
Dolgozzatok 4-5 fős csoportokban! Versenyezzetek, hogy melyik csoport tud egy perc alatt több főnevet írni a képhez kapcsolódóan!

A MELLÉKNÉV ■ A melléknév élőlények, élettelen dolgok, jelenségek külső és belső tulajdonságát (pl. *piros autó, okos gyerek*), állapotát (pl. *romos ház*), hovatartozását (pl. *balatoni vihar*) fejezi ki.

Mellézneveket képezhetünk melléknévből (*fiatal + -os → fiatalos*), főnévből (*Balaton + -i → balatoni*, *zaj + -os → zajos*), számnévből (*tíz + -es → tízes*) és igéből (*tanul + -atlan → tanulatlan*).

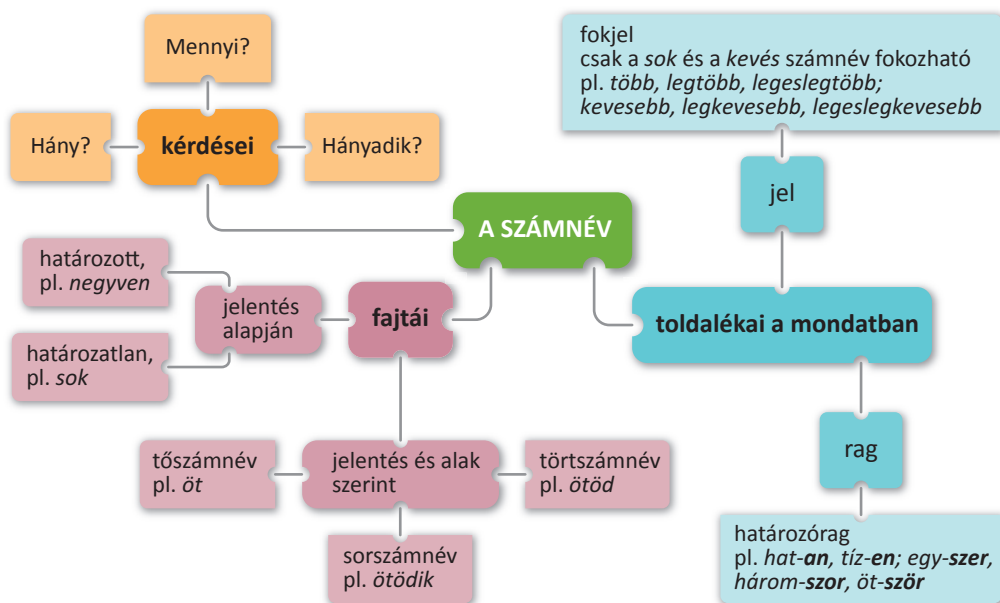
A melléknév is felvehet toldalékokat (jeleket és ragokat) a mondatban, de toldalékolása nem olyan változatos, mint a főnévé.

A SZÁMNÉV ■ A számnév élőlények, élettelen dolgok, jelenségek, fogalmak mennyiségét (pl. *három ló*, *kevés ötlet*), sorrendiségét (pl. *harmadik emelet*, *sokadik javaslat*) vagy törtrészét fejezi ki (pl. *negyed dinnye*).

A tőszámnévből a *-dik* képző segítségével sorszámnévet (*hat* + *-dik* → *hatodik*), a *-d* képző segítségével pedig törtszámnévet (*hat* + *-d* → *hatod*) képezhetünk.

A számnév is felvehet jeleket és ragokat csak korlátozottabban, mint a főnév vagy a melléknév.

FONTOS! ■ A főnévhez kapcsolódó toldalékokat a melléknevek és a számnevek is megkaphatják. Ekkor azonban már nem melléknévként vagy számnévként, hanem főnévként viselkednek, azaz szófajt váltanak (pl. *Ott van két pad.* *A zöldet választom.* *A zöldre ülök.* *A zöldhöz támaszkodom.*; *Ötöt kérek!* *Ötre nálad leszek.*). A melléknevek és a számnevek névelővel ellátva is főnévvé válnak (pl. *Kedvencem a zöld.*; *Az öt nagyobb, mint a három.*).

Gondolatgyűjtő

A Gondolatébresztőben a főnévre, a melléknévre és a számnévre írt példáid, valamint a 11–12. oldal ábrái segítségével mutasd be partársadnak a három szófaj fő jellemzőit!

FELADATOK

1. Írj a képhez kapcsolódóan öt olyan mondatot, amelyben szerepel főnév, melléknév és számnév.

2. Alkoss mondatokat a füzetedben a főnév ábráján példaként felsorolt határozóragos főnevekkel!

3. a) Írj a füzetedbe a megadott szavakkal egy-egy mondatot úgy, hogy a szó a mondatban melléknév legyen!

- b) Írj a füzetedbe a megadott szavakkal egy-egy mondatot úgy, hogy a szó a mondatban főnév legyen!

GYÜMÖLCSÖS

MAGYAR

4. a) Alkossatok ragos mellékneveket és ragos számneveket a következő szóelemekből!

- b) Írjatok velük mondatokat a füzetetekbe!

hatod-

-en

házi-

-ul

négy-

-es

kék-

-as

hangtalan-

-szor

5. Képezz főneveket a megadott szavakból! Írd le a képzett szavakat a füzetedbe!

áll

hal

szép

szabad

TÁRSASJÁTÉK

Párkereső

Készítsetek 2-2 szókétyát! Az egyikre írjatok egy toldalékos főnevet vagy melléknévet, a másikkra pedig a „képletét”!

Például: *nadrágokat* – főnév, többes számú, tárgyragos.

Gyűjtsétek össze a szókétyákat, majd mindenki húzzon egyet, és keressétek meg a párokat! Sorban olvassa fel mindenki a szókétyájára írtakat, amelyre a párja jelentkezen!

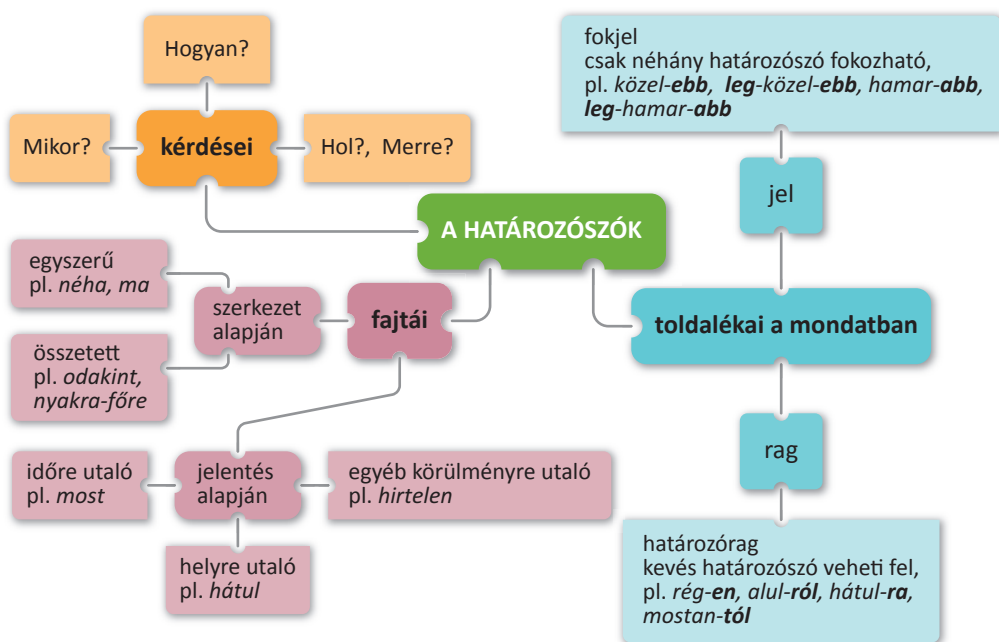

2. Alapszófajok – A határozószók és a névmások

Gondolatébresztő

Válaszd ki a felsorolt szavak közül azokat, amelyek határozórag nélkül válaszolnak a *Mikor?*, *Hol?*, *Hogyan?* kérdésekre: *házban*, *reggel*, *hirtelen*, *álmosan*, *hétkor*, *kint*, *együtt*, *majd*, *ott-hon*! Beszéljétek meg megoldásaitokat!

A HATÁROZÓSZÓK ■ A határozószó olyan szófaj, amely a cselekvés, történés, létezés, állapot idejét (pl. *tegnap*, *most*), helyét (pl. *bent*, *otthon*), egyéb körülményeit (pl. *egyedül*, *gyalog*) toldalékok nélkül is képes kifejezni. A határozószók csak ritkán vehetnek fel jeleket és ragokat.

FONTOS! ■ A határozószók felismerése nem egyszerű feladat. Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy hasonló a jelentésük, mint a határozóragos főneveknek és mellékneveknek. A hasonlóság szemléltetésére a határozószók mellé egy-egy ragos főnevet vagy melléknevet tettünk: *bent/házban van*; *reggel/őtkor jött*; *gyakran/kétszer fut*; *túl/nagyon okos*; *egyedül/szomorúan él*; *hirtelen/meggondolatlanul cselekedett*. – A határozószók főnévként is viselkedhetnek: *holnapra eljön* (itt határozószó); *a holnapra készül* (itt főnév).

A NÉVMÁSOK ■ A névmás olyan szófaj, amely helyettesítheti a főnevet, melléknevet, számnevet, valamint a határozószót. A névmások felvehetik az általuk helyettesített szófajok toldalékait.

A NÉVMÁSOK TOLDALÉKOLÁSA					
A névmás fajtája	Főnevet helyettesít: felveheti a főnév jeleit és ragjait.	Főnevet, melléknevet, számnevet és határozót helyettesít			
		Főnevet helyettesít: felveheti a főnév jeleit és ragjait.	Melléknevet helyettesít: többnyire csak főnévként vesz fel ragokat.	Számnevet helyettesít: felveheti a számnév ragjait és képzőit is.	Határozószót helyettesít: egyes névmások felvehetnek határozóragokat.
személyes	<i>ők(-e)t</i> ,				
birtokos	<i>enyém-re</i>				
visszaható	<i>magam-hoz</i>				
kölcsönös	<i>egymás-é-i</i>				
mutató		<i>ez-t</i>	<i>ilyen-(-e)k</i>	<i>ennyi-en</i>	<i>ott-an</i>
kérdő		<i>ki-hez?</i>	<i>milyen-re?</i>	<i>hány-szor?</i>	<i>mikor-tól?</i>
általános		<i>akármilyen-kor</i>	<i>bármilyen-nek</i>	<i>bárhány-adik</i>	<i>bárhogy-an</i>
határozatlan		<i>valaki-é</i>	<i>valamilyen-nek</i>	<i>valahány-ad</i>	
vonatkozó		<i>amely-(-e)t</i>	<i>amely-től</i>	<i>amennyi-szer</i>	

FONTOS! ■ Figyelj mondatelemzésnél, hogy ne keverd össze a mutató és a vonatkozó névmást! Segítségként: ha a vonatkozó névmás elejéről levágod az *a* betűt, kérdő névmást kapsz (pl. *ami* → *mi*, *amekkora* → *mekkora*, *amióta* → *mióta*). A mutató névmással ezt nem lehet megtenni.

Gondolatgyűjtő

Foglald össze a határozószókat bemutató ábra és a szöveg példái segítségével, hogy milyen körülményekre utalhatnak a határozószók! Mutasd be az ábra és a táblázat segítségével a névmások főbb jellemzőit!

FELADATOK

1. Írj a következő határozószókkal egy-egy mondatot a füzetedbe!

távolabb

gyalog

délután

nemsokára

2. a) Lásd el az *én, te, ő, mi, ti, ők* személyes névmásokat *-t* tárgyraggal! Írd a füzetedbe a ragozott alakokat!
- b) Lásd el az *én, te, ő, mi, ti, ők* személyes névmásokat *-nek* határozóraggal! Írd a füzetedbe a ragozott alakokat!
- c) Beszéljétek meg, hogy mi jellemzi a ragozott személyes névmásokat!

3. a) Írd ki a füzetedbe az alábbi szövegből a határozószókat és a névmásokat!

Annamária délelőtt regényt olvasott a kertben. A közelben sétáló Pali meglátta, és átkiabált hozzá. Közben a frissen festett kerítésre támaszkodott, Annamária már csak annyit tudott mondani: – Vigyá...zz! – Aztán Pali összekent kezeit látva felnevetett: – Milyen színes egyéniség lettél! – Pali szeretett volna valamilyen vicces dolgot mondani, végül csak egyetértően mosolygott. Annamária azonnal a segítségére sietett: bentről kihozta a festékoldót, és a kerítés felé tartott. A kerítésnél azonban már nem állt senki. Pali a fa alatt ült Annamária regényével a kezében. – Milyen érdekes ez a könyv! – mondta. – Már a bevezető is annyira leköti az ember figyelmet! – Bizony – mondta Annamária –, akárhová is megyek, ezt a könyvet mindig magammal viszem.

- b) Határozd meg a határozószók és a névmások fajtáját!

SZÓKINCSGYARAPÍTÓ

Én-te-ő

Két perc alatt gyűjts minél több névmást abból a nyelvből, amelyet tanulsz! Ezután felváltva olvassatok fel egyet-egyét! A többieknek ki kell találniuk a magyar megfelelőjét. Akiét öt másodperc után senki sem találja ki, az kap egy pontot.